lenségek sorában. Sokkal gyakoribbak a különféle kísértések, amelyek végigkísérik az emberi létállapotot és a szabad akaratból hozott döntés hatalmából bűnné válhatnak. Ennél súlyosabb esetben beszélhetünk démoni befolyásról, amelyek bizonyos sugalmak formáiban jelentkeznek, vagy akár helyek bizonyos fertőzöttségéről, és csak legvégső esetben a személy megszállottságáról. A fejezet végén konkrét esetekről is beszámol a szerző.

„A Rossz" címet viselő, rövidebb írásokat magába foglaló utolsó fejezetben némelyik szöveg létjogosultsága megkérdőjelezhető. A rossz ontológiai eredetét taglaló vagy a pszichiátriai betegségek és a megszállottság közötti különbségről szóló kérdésektől eltérően „A Harmadik Birodalom és a rossz" című rövid esszé nem illeszkedik a könyv addigi megalapozottságához és következetességéhez. A Harmadik Birodalom mostanra megszokottnak mondható démonizálása ellenére sem fogadjuk el azt a nézetet, amely szerint a II. világháború az „Élet Fája" és a „Jó és a Rossz Tudás Fája" követői közötti összecsapás *(sic!)* volt, melyben végül a jó erői győztek. Nem tehetjük ezt, figyelembe véve, hogy a „békét" két civilekre dobott atombombával érték el, majd a szövetséges erők győzelmét követő Isten- és emberellenes kommunista diktatúra körülbelül 100 millió ember életét követelte, közöttük nem kevés vértanúhalált halt egyházi személlyel és hívővel. Azt azonban a szerző is kiemeli, hogy ez az írás az ő meggyőződését tükrözi. Ugyanígy „A Rossz esztétikája" címet viselő esszé, amelyben a deformált szépség modern kori térnyerésének jelenségeit vizsgálja, habár csak részleges konklúzióra jut. Ez a két írás kevésbé illeszkedik a kötet jelentős részét kitevő katolikus tanításokra vagy tapasztalatokra alapozott szövegekhez, viszont betekintést adnak a szerző gondolkozásába. A kötetet tovább erősítette volna az idézett szerzők mellett egy irodalomjegyzék is, melyet részben kivált a magyar kiadás végén található lista az IHTYS Kiadó ördögűzéssel kapcsolatban megjelent további könyveiről.

A Római Katolikus Egyház tanítása alapján íródott *Summa dæmoniaca* a papok és világiak számára egyaránt jól használható alapműként szolgál a démonológia és az ördögűzés témáiban.

Juhász Kristóf

ÖRDÖGŰZŐ-TRILÓGIA
***William Friedkin:* AZ ÖRDÖGŰZŐ**
***John Boorman:* ÖRDÖGŰZŐ 2. AZ ERETNEK**
***William Peter Blatty:* ÖRDÖGŰZŐ 3.**
346 perc, 3 DVD (2004, Warner Brothers)

„És előszólítván tizenkét tanítványát, hatalmat ada nékik a tisztátalan lelkek felett, hogy kiűzzék azokat, és gyógyítsanak minden betegséget és minden erőtelenséget." (Máté 10,1)

A teremtett, más szavakkal, megnyilvánult világ része a „rossz", a „gonosz", ezt minden ember tapasztalja, de kevesen gondolkoznak el ennek eredetéről, okáról. A hívők számára is sokszor kínzó és nehezen megválaszolható kérdés, hogy miért van gonoszság, honnan származik, hol keresendő a válasz arra, hogy rendre megrohanja az egyes embert, emberek sokaságát, vagy éppen szervezett csoportjait. A tengernyi alávaló cselekedet, amelyekről hall az ember, elbizonytalaníthatják hitében még a mélyen hívőt is, ha nem sikerül kellőképpen artikulálni, s ezen túlmenően megérteni, hogy a dualitás világában, amely immáron az ősbűnt elkövetett ember hagyatéka, életének, boldogulásának színtere, a jó és a rossz örök harcban áll egymással.

A modern világot sokféleképpen lehet jellemezni. Az egyik lehetséges definíció szerint a modern világ steril, értékmentes, „semmilyen"

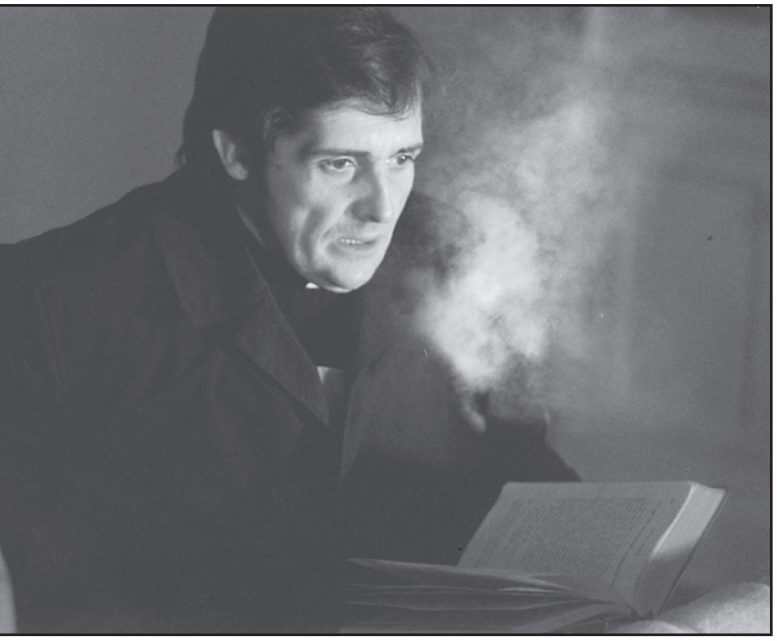

Max von Sydow Az ördögűző című filmben (1973)

világ, és elsősorban azért, mert a modern ember ilyennek észleli önmagát, szűkebb és tágabb környezetét, következésképpen ilyen világot kreál, hoz létre maga körül. Nem tapasztal erőket, hatásokat, ellenhatásokat, s ha mégis: ezeket csak halványan, körvonalazatlanul, mintegy átvilágítatlanul. Nincs fogalma arról, hogy honnan erednek, hová tartanak, s mi a rendeltetésük. Legfeljebb tompán érzékeli, elszenvedi őket, amelyek gyakorta csak hatásukban jelennek meg számára. Hiszen attól még, hogy a modern ember nincs tisztában az erők létével és természetével, ebből egyáltalán nem következik, hogy ne léteznének, és ne lennének hatással az életére és világára. Léteznek, hatással vannak, csak a modern ember, mivel vakon és süketen botorkál az általa egyáltalán nem értett falanszter világban, csupán a következményekkel találkozik, amelyek, ha gyászosak és baljósak, nem marad más hátra, mint az értetlenség, a kezek tördelése – és a káromlás. Fogalma sincs, hogy bizonyos rossz dolgok miért történnek meg vele. Fogalma sincs Sorsról, Gondviselésről, Istenről, illetve, ha néha ezek fel is sejlenek tudata perifériáján – olyan ember nem létezhet, elvileg sem, akiben a lét alapkérdései legalább az életében egyszer-kétszer ne kerülnének felszínre, ha mégoly zavarosan is –, rossz érzésekkel telve elhessegeti magától őket, nem tudván, hogy éppen ezzel akadályozza meg, hogy értsen. Elzárja az értelmét, elzárja a szívét, és ennek csak az lehet a következménye, hogy amint kisszerű létének szüntelen horizontális bolyongásai közepette betörnek ezek az erők, felborítják biztonságosnak hitt életét, átszakítják egzisztenciájának páncélburkát, védtelenül, lemeztelenedve, eszközök nélkül kell kiállnia a következményeket. Valamikor az ember, aki Istennel közösségben, lelki, szellemi azonosulásban élt, tudta, hogy Isten ellensége, a Sátán is létezik, tevékenységével

számolni kell. A rendkívül felvilágosult, a tudomány vívmányaival körülbástyázott modern ember azonban, ahogyan Istenről, úgy Sátánról sem akar tudni. Ám ez korántsem jelenti azt, hogy ne lennének rá hatással. Fogalmazhatunk úgy is, hogy a modern ember nem hisz ugyan Istenben és Sátánban, ők nagyon is hisznek benne, és éreztetik a létüket minden pillanatban.

Az ördögi erők többféleképpen is megjelenhetnek az ember életében, melyek közül az a legenyhébb, amikor kísértések érik az embert, s amilyen negatív érzéseket táplál magában az

Jason Miller Az ördögűző című filmben (1973)

illető, vagy adja át magát bizonyos késztetéseknek – harag, vágyak stb. –, olyan irányba viszi el majd őt a gonosz szellem. Ennél súlyosabb, amikor az ártó entitás közvetlen befolyása alá vonja az áldozatot, s a legvészesebb fokozat az, ami már megszállottságnak nevezhető, vagyis amikor egy gonosz szellem, vagy maga a Sátán veszi birtokba az embert, valójában elkezd uralmat gyakorolni felette. A megszállottság a legroszszabb valamennyi ördögi munkálkodás közül, mert míg az enyhébb fokozatokban az embernek megmarad a szabad akarata a választásra, optimális esetben a kellő önuralom az érzelmek lecsendesítésére, a benső autonómia visszaszerzése révén képes elhárítani az alvilági befolyások káros tényked ését, addig a megszállott személy fölött csaknem teljes egészében a gonosz szellem veszi át az irányítást.

A *Bibliá*ból tudjuk, hogy maga Jézus is végzett ördögűzést, erre a Szentírásban számos bizonyíték áll az apostolok által. Ez azt jelenti, hogy már a kereszténység kezdetén jelen volt a tisztátalan szellemek elűzésének aktusa, abban az időszakban, amikor szervezett Egyház még nem létezett, hanem a Megváltó alakjában a testté lett Ige élt a Földön. Jézus a tanítványait bízta meg azzal, hogy maguk is végezzenek ördögűzést, majd az Egyház is megkapta ezt a megbízást. A katolikus Egyházzal az élén működő keresztény Európában különböző korszakai voltak az ördögűzés gyakorlatának, ami a legmodernebb érában sem halt el, bár egy olyan korszakban kissé anakronisztikusnak hat, amely nem akar tudni a fent nevezett erőkről. Hogy mennyire valós jelenségről van szó, jelzi a tény, hogy filmek, könyvek is készültek és készülnek a témáról.

Napjainkra az ördögűzés népszerű témává vált a film terén, ezen belül is a horror műfajában, azonban az 1973-ban bemutatott *Ördögűző*, William Friedkin rendezésében, klasszikussá vált. Ezt 1977-ben követte *Az eretnek* alcímet kapott folytatás, majd 1990-ben érkezett az *Ördögűző 3.*, az immáron trilógiává bővült sorozat epizódja. Ugyan a filmek önállóan is értékelhetők, az egyes részek összefüggenek, egy szál végigfut a műveken, amit az első rész eseményei indítanak el.

Az 1973-as film összefoglalása: egy amerikai kisvárosban rendezett körülmények között,

bár elvált anyjával élő leánygyermek egyre furcsábban kezd viselkedni, antiszociális lesz, szóhasználata fejcsóválásra készteti környezetét, és a helyzet súlyosbodása egyre kétségbeesettebbé teszi az anyát és az ismerősöket. Orvosi vizsgálatok, sőt, kísérletek kezdődnek, a lányt különféle gépezetekbe helyezik, gyógyszerezik, de egyetlen módszer sem vezet eredményre. A helyzet egészen elfajul, olyan dolgok történnek, amiket már nehézkes lenne modern tudományos alapokon magyarázni, s végül arra a következtetésre jutnak, hogy a gyermeket megszállta valamilyen gonosz erő. A teljes történet, a személyes szálak kibontása nem indokolt, azonban lényeges, hogy az ördögűzést először egy hitválsággal küzdő pap vállalja, aki ugyanakkor pszichiáter. Damian Karras a történet egyik kulcsfigurája, de mivel nem érzi magát elégségesnek ahhoz, hogy szembeszálljon egy hatalmas démoni erővel, a jóval tapasztaltabb Merrin atyát kéri fel, hogy segítsen, aki éppen egy ásatáson dolgozik a Közel-Keleten.

Filmográfiailag, dramaturgiailag, továbbá a rendezést, a fényképezést, a beállításokat tekintve kimagasló színvonalú alkotásról van szó, mely elemek kitűnően támasztják alá a vészjósló eseménysort, ami egyre inkább kontrollálhatatlanná válik a szerencsétlen gyermek szenvedésein keresztül. Egy ilyen jellegű film, amit többnyire a *horror* címke alá helyez kritika és közönség egyaránt, nem mentes a hatásvadász elemektől, és ugyan *Az ördögűző* kapcsán is meg lehetne említeni ezt a tényezőt, sok későbbi filmmel összevetve, amelyek hasonló tematikát jártak körbe, a '73-as mű nem vitte túlzásba a hatásokat, nem érezni, hogy az effektusok pusztán öncélúan kerültek volna a filmbe. Érdekes információ, hogy a Vatikán egykori hivatalos ördögűzője, a saját bevallása szerint több tízezer ördögűzést végzett Gabriele Amorth atya kedvenc filmje a '73-as *Ördögűző*. Ugyan az effekteket néha túlzónak tartotta a filmben, hasznosnak vélte a megtekintését, hogy általa betekintést nyerhessünk az ördögűzés folyamatába.

Az első *Ördögűző* film rendezője, az idén elhunyt William Friedkin, *Az ördög és Amorth atya* címmel 2017-ben készített egy dokumentumfilmet, amelyben rögzítette Amorth egy valódi ördögűzési rítusát. Az atya feltételekhez kötötte a felvételt, de a szertartás végig nyomon követhető. A filmben a rendező megszólaltat orvosokat, kutatókat, tehát a tudomány embereit, valamint papokat is az ördögűzés kapcsán, és szembeszökő, hogy előbbiek általában nem a tudomány magas piedesztáljáról beszélnek az ördögűzési rítusról, hanem érezhető a nyilatkozataikon, hogy biztosat nem lehet tudni ezen erők természete felől. Milyen ritka manapság, hogy egy-egy tudós hasonló alázattal viseltet a szakterülete és általában azzal szemben, amit kutat, vagy éppen, amit nem ért, és nem azzal a fensőbbséggel átitatott gőggel beszél róla, leszólva transzcendenst, Istent, és mindazokat az erőket, amelyeket nem ért, vagy nem akar érteni. Menynyivel egészségesebb szemléletre vallana, ha az ember több alázattal ruházná fel magát, ha már a tudás megszerzésére adta a fejét!

A modern tudományos metódusok kudarca még látványosabb *Az eretnek* című 1977-es folytatásban, ahol az első részben szereplő leánygyermek már serdülő éveit éli. Rémálmai vannak, s ezeket az élményeket a szokásos magyarázatokkal – tinédzser kor, szülei válásának traumája – próbálják megvilágítani, egy pszichiáternő pedig hipnózist kiváltó szerkezettel igyekszik feltárni az okokat. Ebben az epizódban is fontos szerepet játszik egy tapasztalt, idősebb pap, Lamont atya, aki kideríti, hogy egy Pazuzu nevű démon szállta meg Regant. A szálak Afrikába vezetnek, ami azért is figyelemre méltó, mivel a szellemeknek nem jelent problémát a térbeliség, lévén a könnyű elemekben, a levegőben és

a tűzben élnek és mozognak. Úgy tűnik, végül sikerül kiűzni a leányból a gonosz lényt, melynek tényked azonban ezzel nem szűnik meg.

Az *Ördögűző 3.* 1990-es keltezésű és a feszültségteremtés, a rendezés, valamint a jelenetek hangulata terén az első film atmoszféráját idézi az ilyen vonatkozásban szerényebb *Eretnek*kel szemben. Ki kell emelni a színészi játékot, a főszereplő nyomozó, az 1999-ben elhunyt George C. Scott alakítását. Ebben az epizódban nem láthatunk olyan klasszikus ördögűzési rituálét, mint az elsőben, ám valójában az események láncolatát éppen Regan szenvedése indította el. Ezen kívül az első filmben rejtélyes módon életüket vesztett papok – Karras és Merlin – közül Karras tovább él a gonosz révén, vonatkozásba hozva a hírhedt sorozatgyilkossal, az „Ikressel". A film konkrét jelenetei vetekednek az elsővel, egyes részletek, például az egyetlen kameraállással rögzített kórházi folyosós, vagy az ördög gyónása, a filmtörténet legvérfagyasztóbb, legfélelmetesebb jelenetei közé tartoznak. Ugyanakkor, mivel játékfilmekről van szó, ezek sem képesek egy ponton túl imitálni a valóságot. A fentebb említett Friedkin-féle dokumentumfilmben, amiben Amorth atya űzi ki az ördögöt az áldozatból, a hölgy arca és hangja sokkal valóságosabb, elgyötörtebb és rémisztőbb, mint *Az ördögűző*ben Regan mégoly visszataszítóvá vált, teljesen eltorzult, kétségtelenül „nem evilági" ábrázata. A megfilmesítésnek, a történetbe, művészi keretbe foglalásnak megvannak a maga lehetőségei, de a korlátjai is, éppen a valóság mint olyan torzítása okán: akár a realitás kiszínezése, eltúlzása, akár bagatellizálása útján. Ezekkel a megjegyzésekkel együtt is jól láttatja a gonosz által megszállt lélek szenvedését a trilógia, különösen az első rész; annak drámaiságát, ahogyan az ember, a papok segítségével, próbál megszabadulni az ártalmas lényektől.

Az abszolút, legvégső rossz mindig fontos szerepet töltött be a kereszténységben, ily módon a vele szemben folytatott harc is kiemelt jelentőségű. A gonosz mint olyan tevékenységének egyik legdrasztikusabb formája, amikor birtokba veszi egy ember testét, lelkét és uralma alá hajtja azt. Ezt az erőt onnan kiűzni mindig nagy körültekintést és szakértelmet igényelt a szertartást végző és vezénylő pap, egyházi személy részéről. Az ördög célja mindig az, hogy az embert elválassza Istentől, megakadályozza üdvözülését és magával rántsa a poklokba, a kárhozatra. Kihasználja az ember szabadságát, azt a lehetőséget, hogy az ember a rossz mellett is dönthet. Ily módon az embert a reményvesztettség, a kétségbeesés állapotába süllyeszti. Hogy ez ne következzék be, figyelni kell a gonosz jelenlétére, már annak látszólag kisebb jelentőségű megnyilvánulásaiban is. Hogy amikor zörget, zárt kapukat találjon, és e kapuk csak felfelé nyíljanak meg.

M. P.

William Friedkin
THE DEVIL AND FATHER AMORTH
69 perc (2017, LD Entertainment)

Több mint negyven évvel *Az ördögűző* (1973) elkészítését követően William Friedkin úgy határozott, hogy dokumentumfilmet készít, ezúttal egy tényleges római katolikus ördögűzésről. Korábban soha senki nem kapott engedélyt ilyesmire, így a legtöbben e filmen keresztül találkozhatnak először a jelenséggel, legalábbis abban a formában, ahogyan a való életben zajlik. Gabriele Amorth atya (1925–2016), a Vatikán néhai vezető ördögűzője, több magyar nyelven is olvasható ördögűzésről szóló könyv szerzője 2016-ban, nem sokkal a halála előtt beengedte Friedkint egy megszállott ördögűzési rituáléjára. Egy negyven év körüli hölgy kilen-